

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

***Резюме.** У статті вирізнено основні методичні вимоги та критерії особистісно орієнтованих педагогічних технологій в контексті професійної підготовки фахівців у ВНЗ.*

***Ключові слова:** особистісно-зорієнтоване навчання, педагогічні технології, навчальний процес.*

Постановка проблеми. Демократизація та гуманізація українського суспільства вимагає формування професійно компетентної, творчої особистості, спроможної до вирішення проблем політичного й соціального розвитку держави. Тому характерною рисою сучасної освіти вищого навчального закладу є прагнення до створення нових освітніх технологій, орієнтованих на формування основних фахових компетенцій студента, його особистісний розвиток, самореалізацію, уміння ефективно взаємодіяти з іншими в процесі професійної діяльності. В цих умовах актуалізується проблема пошуку й реалізації особистісно зорієнтованих освітніх технологій навчання, що сприятимуть підвищенню активності та самостійності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «педагогічні технології» вживалося вже у 20-х рр. ХХ ст. у працях із педології (рефлексології) А.Ухтомського, С.Шацького, В.Бехтерева, І.Павлова, обґрунтовувалося А.Макаренком, однак трактувалося ними по-різному (як педагогічна техніка, педагогічна майстерність тощо). Завдяки модернізації системи навчання, розвитку нових комунікативних засобів в наш час поняття «педагогічна технологія» набуває досить конкретного, практичного значення. Докладна характеристика педагогічних технологій як системи засобів, методів організації та управління навчально-виховним процесом прослідковується в дослідженнях зарубіжних вчених (П.Грехем, Л.Елтон, А.Ламсдейн, П.Мітчелл, К.Річмонд, Р.Томас, Д.Фінн та ін.). У працях В.Безпалька, В.Бикова, І.Волкова, Т.Дмитренко, М.Кларіна, В.Монахова, А.Нісімчука, О.Падалки, Г.Селевко, В.Сластьоніна, О.Смолюка, І.Підласого, Ю.Турчанінової, О.Шпака та ін. вирізняються критерії педагогічної технології та її структура.

Аналіз педагогічної та психолого-педагогічної літератури з цієї проблеми актуалізує доцільність вирізнення ролі педагогічних технологій у підготовці студентів вищих навчальних закладів.

Метою статті є розкриття теоретико-методичних засад особистісно орієнтованих педагогічних технологій в контексті формування професійних знань майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна технологія – це дидактична система, спрямована на послідовне, поетапне виконання дій викладачем і студентами задля отримання запланованого, гарантованого результату навчання. Як стверджує О.Падалко, «...на сучасному етапі педагогічна технологія визначається як створена адекватно до потреб і можливостей особистості й суспільства теоретично обґрунтована система соціалізації, особистісного й професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка внаслідок впорядкованих дій педагога за умови оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників освітнього процесу гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети і можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога» [8, 18].

Дослідники зазначають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним методичним вимогам – *критеріям технологічності*. До них належить:

– *концептуальність* – передбачає опору на наукову концепцію, що містить

філософське, психологічне, дидактичне й соціально-педагогічне обґрунтування освітніх цілей;

– *системність* – вимагає від педагогічної технології наявності всіх ознак системи: логіки процесу, взаємозв'язку його частин, цілісності;

– *керованість* – передбачає можливість діагностичного цілепокладання, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобів і методів навчання з метою корекції результатів;

– *ефективність* – вказує на те, що сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними за витратами, гарантувати досягнення певного стандарту навчання;

– *відтворюваність* – можливість застосування педагогічної технології в інших однотипних освітніх закладах, іншими суб'єктами [7].

Для якісної побудови навчального процесу за допомогою педагогічної технології необхідно чітко усвідомлювати її структуру. П.Матвієнко пропонує виділити такі структурні компоненти педагогічної технології: концептуальна основа; змістова частина навчання: цілі навчання, зміст навчальної інформації; процесуальна частина – технологічний процес: організація навчального процесу (методи й форми навчальної діяльності студентів; діяльність викладача як управління процесом засвоєння інформації); діагностика навчального процесу [5].

Особливістю особистісно орієнтованих педагогічних технологій є спрямованість на студента як суб'єкта самоактуалізації, самовираження й самореалізації. Як відзначає Т.Іванова, особистісно орієнтовані технології навчання передбачають перетворення суперпозиції викладача й субординізованої позиції студента в індивідуально-рівноправні позиції. Персоналізація та діалогізація освітнього процесу ВНЗ вимагають адекватного врахування особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій, відповідних їм дій і вчинків) суб'єктів комунікації й опираються на застосування системи нових форм співробітництва. При їх впровадженні має дотримуватися певна послідовність, динаміка: від максимальної допомоги педагога студентам під час вирішення навчальних завдань до поступового зростання їх власної активності, до повної саморегуляції в навчанні. Перебудова форм співробітництва, пов'язана зі зміною позицій викладача й студента, приводить до можливості самозміни суб'єкта навчання, що самостійно прокладає собі шляхи саморозвитку [3, 90].

Найпростішою ланкою, з яких складається особистісно орієнтована технологія, є особистісно орієнтована педагогічна ситуація. Це – навчальна ситуація, опинившись в якій, студент повинен шукати свій шлях її вирішення. Це досягається: а) добором запитань і завдань для актуалізації суб'єктного досвіду, вироблення особистісного ставлення до інформації; б) трансформацією змісту, типології, структури лекції чи семінарського заняття, що забезпечує засвоєння навчального матеріалу на діяльнісній основі: шляхом зіставлення, встановлення міжпонятійних зв'язків, формування пізнавальних і діяльнісних умінь та узагальнених способів сприймання, відтворення, побудови, оцінки тексту (контексту); в) оптимальним поєднанням колективної, парно-групової та індивідуальної діяльності студента й зорієнтованість на мету та структуру навчально-виховного процесу [2].

Сукупність цих методичних підходів забезпечує реальну участь студента в освітньому процесі (визначення особистісно значущих цілей, форм роботи з текстом, вибір завдань та способів їх виконання, рефлексивну та оцінну діяльність).

Серед технологій особистісно розвивального навчання є такі, що відомі вже давно, й такі, що лише починають впроваджуватися в практику підготовки фахівців у ВНЗ. Так, технології розвивального навчання слугують основою для побудови й реалізації особистісно орієнтованого підходу до пізнавальної діяльності студентів. Головною їх метою є формування суб'єкта навчання – особистість, яка сама себе навчає. Однак, суттєвим

недоліком розвивальних технологій є їх надто акцентована орієнтація на розвиток абстрактного мислення й роботу з поняттями, термінами та недостатня увага до формування вітагенних ціннісних орієнтацій, емоційного розвитку особистості.

Серед педагогічних технологій, який зачіпають суб'єктний досвід студентів, слід розглядати технологію евристичного (проблемного) навчання. Для її реалізації необхідні такі організаційно-педагогічні умови: відбір завдань, актуальних для студентів; адаптація її до різних сфер знань; побудова оптимального освітнього середовища для проблемного навчання: створення дидактичних посібників, підбір необхідного обладнання; особистісний підхід, компетентність і майстерність викладача, здатного актуалізувати пізнавальну діяльність студента. В процесі реалізації технології проблемного навчання враховуються ціннісні орієнтації студента й структура його переконань, на основі яких формуються «внутрішня модель світу» – при цьому процеси викладання й учіння взаємно узгоджуються з механізмом пізнання, особливостями мислительних і поведінкових стратегій особистості.

Серед інноваційних технологій навчання вирізняється технологія модульного інтерактивного навчання, що є процесом особистісно-вмотивованої, пізнавальної діяльності студентів протягом навчального процесу, побудованого на основі діалогового спілкування. На думку О.Грибовського, практичною й науковою актуальністю названої технології є:

- організація навчальної діяльності, при якій студент сам оперує навчальним змістом, що, безумовно, веде до глибокого й усвідомленого засвоєння матеріалу;

- технологія інтегрує ідею активності студента в процесі його чітких логічних дій, постійний самоконтроль своїх дій, індивідуалізований темп навчально-пізнавальної діяльності, рефлексію;

- технологія має широкий діапазон внутрішнього саморозвитку – таким чином, у ній закладена енергія системи, що постійно розвивається [1].

Модульна інтерактивна технологія базується на ідеї відтворювального навчального циклу, у зміст якого входять: загальна постановка мети навчання; перехід від загального формулювання мети до її конкретизації; попередня (діагностична) оцінка рівня обізнаності студентів; сукупність навчальних процедур (на цьому етапі повинна відбуватися корекція навчання за допомогою оперативного зворотного зв'язку); оцінка результату. Навчальний модуль складається з трьох структурних частин: вступної, діалогової й підсумкової. Особливістю конструювання навчального модуля є система підготовки викладача, зокрема, попередньої роботи:

- виявлення обов'язкових знань, умінь і навичок, засвоєння яких визначене програмою курсу, розділу або теми, а також мети й завдань навчання;

- вирізнення ключових понять, що несуть основне змістове навантаження в модулі, «рельєфних» слів, в яких «закодована» основна інформація по темі;

- складання опорних схем (на основі ключових понять, «кодів»), складання тестових завдань до навчального модуля (в межах 15-20 завдань);

- складання блоку питань і завдань для заліку (тести, контрольна робота й ін.);

- розробка діалогової частини, підбір активних форм навчання. За змістом навчального матеріалу розробляються завдання простого рівня складності, середнього рівня складності й завдання підвищеного рівня складності з елементами пошукового (дослідницького) навчання. Кожен студент має право вибору завдання будь-якого рівня складності.

У діалоговій частині пізнавальний процес будується переважно на взаємодії студентів, об'єднаних у мікрогрупи (4-7 осіб). Викладач є стимулятором, консультантом і організатором пізнавального процесу студентів. Діалогова частина навчального модуля має ще одну особливість: використання активних і ігрових форм навчання дає змогу студентам працювати з навчальним матеріалом певного модуля від 10-ти до 20-х разів. Неодноразове повернення до навчального матеріалу «по наростаючій» – від простого до складного, від репродуктивних завдань до завдань творчого характеру, до елементів дослідницької

діяльності – дає можливість розвивати здібності, пам'ять, мислення, увагу, усне й письмове мовлення. В підсумковій частині навчального модуля студентам пропонуються, в залежності від специфіки предмета, такі форми контролю знань: тестові завдання, контрольна робота тощо. Окремо враховуються завдання дослідницького характеру. Вони можуть бути оформлені у вигляді доповіді, повідомлення, реферату й використані у виступах на наукових конференціях, конкурсах тощо [1].

Використання портфоліо як особистісно орієнтованої педагогічної технології є новою у ВНЗ України, хоча вона активно впроваджується в навчально-виховному процесі вищої школи зарубіжжя. Навчальне портфоліо – набір робіт студентів з певної проблеми, теми, дисципліни або всього курсу навчання. Технологія портфоліо розглядається як технологія аутентичного оцінювання, оскільки застосування її дозволяє не стільки виявити об'єктивний рівень володіння знаннями, уміннями й навичками, скільки побачити реальний інтерес до предмету, відзначити позитивний мотив навчання, рівень дослідницьких умінь, а також труднощі у засвоєнні навчального матеріалу, загальнокультурний рівень студента. Результативність використання портфоліо певною мірою пов'язана не стільки із поглибленням і міцністю засвоєння змісту дисципліни, скільки з реальними змінами у мотиваційній і комунікативній сфері конкретного студента. О.Смолянінова пропонує створення портфоліо на основі такої структури:

- титульна сторінка;
- понятійно-термінологічний словник з дисципліни, яка вивчається;
- самостійна робота: (може входити: есе на вибрану тему, анотація на книгу, статтю з дисципліни, рецензія на статтю з проблеми, що вивчається, виконання пізнавального проекту (план, етапи, джерела інформації, зміст тощо), звіт про виконання самостійної роботи з дисципліни (контрольна робота, реферат, доповідь тощо);
- афоризми, що стосуються певних проблем дисципліни;
- лист автору підручника з дисципліни (діалог із вченим минулого чи сьогодення, можливо, майбутнього);
- список літературних джерел;
- структурно-логічні схеми;
- додатки, що містять короткі записи, виступи на семінарських заняттях, таблиці, конспекти уроків, фотографії і ін. [9].

Портфоліо є розгорнутим звітом студента й за своєю суттю – авторським, особистісно орієнтованим, оскільки містить елементи самореалізації, показує особистісний ріст студента, демонструє його функціональну грамотність не тільки в певній освітній сфері, але й в здатності успішно інтегруватися в культуру певної епохи, розуміння, відчуття свого місця в ній.

Однією з інноваційних особистісно орієнтованих педагогічних технологій є REAL-методика Н.Маслової. В її контексті особистість розглядається як органічна, відкрита, самоорганізуюча система – частина єдиної системи світу. В основі REAL-методики – біоадекватний підхід до викладання, орієнтований на організацію в процесі навчання гармонійної діяльності обох півкуль головного мозку. За формою REAL-методика – релаксаційно-активна, в якій етапи релаксації (накопичення інформації, робота правої творчої півкулі) чергується з етапами активності (тренування лівої півкулі: логіка, аналіз, структурування інформації). Етапи біоадекватної методики відповідають етапам сприйняття інформації. Першим етапом є репрезентація інформації. Мета цього етапу: введення нового матеріалу на основі особистого досвіду й вибору (сенсорно-моторний етап). Другим етапом є сприйняття інформації. Мета етапу: залучення в роботу різноманітних центрів мозку (символьний етап). Третім етапом є переробка (осмислення) інформації. Мета етапу: розуміння інформації через логічне осмислення (логічний етап). Четвертим етапом є представлення в слові. Мета етапу – володіння матеріалом (лінгвістичний етап). П'ятим

етапом є архівування інформації [4].

Практичне її застосування викладачем-словесником пропонує Т.Мельник. Вона зазначає, що сприйняття й переробка інформації, що несе текст художнього твору, націленість на розкриття потенціальних можливостей посередництвом креативної діяльності студентів відповідає природі мовленнєвої діяльності людини. Навчальний мислеобраз мотивується як мікроструктура конкретного знання, занурена в довготривалу пам'ять людини. Важливо на занятті навчити студента користуватися новим мислеобразом, тобто зробити його творчою рухомою мікроструктурою мислення, долучити його до динамічного потоку раніше набутих мислеобразів та відтворити їх у процесі мовлення, створити цілісну особисто орієнтовану систему мислеобразів з окремої теми літературознавства [6].

Висновки. Нині ми маємо всі підстави говорити про становлення парадигми особистісно орієнтованої освіти. Сутність освітнього процесу ВНЗ, що ґрунтується на особистісно орієнтованих освітніх технологіях, полягає у формуванні в студентів «образу себе в бутті», у розкритті й максимальному розвитку всіх їх сутнісних сил, здібностей та інтересів, створенні умов для саморозвитку та самореалізації. Основні елементи таких технологій: виявлення суб'єктного досвіду студента, формування наукових знань та узгодження нових понять із суб'єктним досвідом. Базовою орієнтацією педагога у контексті таких технологій є його послідовне ставлення до студента як до особистості, свідомого й відповідального суб'єкта власного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Грибовський О. Технології модульного інтерактивного навчання [Електронний ресурс] / О.Грибовський. – Режим доступу: www.zakinppo.org.ua. – Назва з екрану. – 23. 09. 2012 р.
- 2.Гушко Олена Педагогічні технології підготовки студентів вищих навчальних закладів /О.Гушко //Гуманітарний вісник. – 2011. – №22. – С.56-60.
- 3.Іванова Т.В. Культурологічний підхід до формування педагогічної майстерності / Т.В.Іванова //Педагогічна майстерність в закладах професійної освіти: монографія.– К.: Основа, 2003. – 288 с.
- 4.Маслова Н.В. Ноосферное образование. Научные основы. Концепция. Методология / Н.В.Маслова. – М.: Инст-т холодинамики, 2002. – 338 с.
- 5.Матвієнко П. Орієнтир на освітні технології /П.Матвієнко //Педагогічні технології: Досвід. Практика. Довідник. – Полтава, ПОІПЦПШ, 2000. – 256 с.
- 6.Мельник Т. Художня література в контексті ноосферної освіти / Т.Мельник // Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал. – 2007. – № 5. – С. 30-33.
- 7.Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник /А.С.Нісімчук, О.С.Падалка, О.Т.Шпак. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.
- 8.Падалко А. Теоретичні аспекти створення технології формування професійних знань майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій / А.Падалко, Н.Падалко //Теоретико-методологічні і методичні засади трудової та професійної підготовки фахівців: наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 34-39.
- 9.Смолянинова О.Т. Портфоліо в підготовці студентів гуманітарних спеціальностей [Електронний ресурс] / О.Т.Смолянинова //XXI міжнародна конференція-виставка ИТО-2011. – Режим доступу: <http://www.bitpro.ru>. – Заглавие с экрана. – 23.09. 2012.

Л.И. НЕЧИПОРУК. ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Резюме. В статье выделены основные методические требования и критерии личностно-ориентированных педагогических технологий в контексте профессиональной подготовки специалистов у ВНЗ.

Ключевые слова: *личностно-ориентированное обучение, педагогические технологии, учебный процесс.*

**L.I. NETCHIPORUK. FOCUSED ON THE PERSONALITY OF THE
PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL PROCESS IN THE
UNIVERSITY**

The summary. *Article o basic methodikocal requirements and criteria of student-centred teaching techniques in the context of training students in the university .*

Key words: *student-oriented teaching, pedagogical techniques, the learning process.*

Одержано редакцією 27.10.2012 р.